



บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โนรา เป็นการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ประเภทหนึ่ง ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งนอกจากจะทำให้ความบันเทิงใจแก่ผู้ชมแล้ว การแสดงโนรายังเป็นสื่อสะท้อนสภาพชีวิต ความคิด ความรู้ ค่านิยม ตลอดจนความเชื่อของชนชาติไว้อย่างชัดเจน

นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน การแสดงโนราแบ่งได้ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง เช่น การแสดงโนราโรงเดี่ยว หรือโรงธรรมคา และการแสดงโนราประชันโรง หรือที่มักเรียกกันในท้องถิ่นว่า “โนราแข่ง” ซึ่งเป็นการประชันโรงของโนราตั้งแต่ ๒ คณะขึ้นไป เพื่อเป็นการจัดการรายได้โดยมีการจัดงานขึ้น และเพื่อคัดเลือกหายอดโนรา ส่วนการแสดงโนรา ลักษณะที่ ๒ คือ เป็นการแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรม หมายถึง การแสดงโนราในพิธีกรรมสำคัญ ๆ ของโนรา เช่น พิธีแก้บน (แก้เหมรย) พิธีโนราโรงครู ทั้งที่เป็นโรงครูใหญ่ และโรงครูประจำปี

การแสดงโนรา ไม่ว่าจะเพื่อความบันเทิง และเพื่อประกอบพิธีกรรม ทั้งผู้รำและผู้เกี่ยวข้องต่างก็ได้นำเอาความเชื่อด้านไสยศาสตร์ อันได้แก่ คาถา อาคม เวทมนตร์ การลงอักขระเลขยันต์ ตลอดจนการทำคุณไสยเข้ามาผสมผสานประกอบเข้ากับขั้นตอนต่าง ๆ ในการแสดงโนราควบคู่กันอยู่เสมอ อาทิ การเบิกโรง จะมีพิธี “กันโรง” เพื่อป้องกันเหตุร้าย สิ่งไม่ดีเสียดภัยไรต่าง ๆ ที่จะบังเกิดแก่คนและสมาชิกในคณะ การแค้นตัว จะมีการบริกรรมคาถาอาคมกำกับ ขณะสวมเครื่องแต่งกายชิ้นต่าง ๆ และเมื่อแต่งตัวเรียบร้อยแล้วยังมีการเสกแป้งผัดหน้า การจูบราศี เพื่อให้ศิวพรธมมีความเปล่งปลั่งสวยงาม เป็นที่ดึงดูดตาต้องใจ ทำให้ผู้ชมเกิดความรัก ความเมตตา และก่อนที่จะร้องกลอน ก็จะมีการทำพิธีชกเสียง เพื่อให้เสียงร้องมีความไพเราะน่าฟัง อย่างไรก็ตาม การนำเอาไสยศาสตร์ดังกล่าวมานี้ ทั้งผู้รำและผู้เกี่ยวข้องมักถือปฏิบัติ เป็นกิจส่วนตัวมิได้แสดงออกให้ผู้ชมได้เห็นอย่างเปิดเผย

ยอดโนรา หมายถึง คณะโนราที่มีความรู้ ความสามารถในการแสดงโนราอย่างโดดเด่นในด้านต่าง ๆ ดีกว่าคณะอื่น ๆ

ไสยศาสตร์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการแสดงโนรา นอกจากจะถือปฏิบัติเป็นกิจส่วนตัวของแต่ละคนแล้ว ยังมีการถ่ายทอดการใช้ไสยศาสตร์ออกมาเป็นรูปแบบของการรำ ที่เรียกว่า “รำเขียนพราษ-เหยียบลูกมะนาว” อันจะพบเห็นได้เมื่อมีการแสดงโนราประชันโรงทุกครั้ง โดยเมื่อถึงเวลาที่นายโรงโนราหรือโนราใหญ่ออกรำ นายโรงโนราหรือโนราใหญ่ก็จะร้อง “รำเขียนพราษ-เหยียบลูกมะนาว” เป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจึงจะต่อด้วยการรำหรือแสดงในชุดอื่น ๆ ต่อไป อาทิ รำขอเทริด รำท่าบต รำเพลงทับเพลงโทน เล่นบทคำพรีด กล้วยนาง รำขั้วทับ รำขั้วปี จับบตออกพราณ เป็นต้น

“รำเขียนพราษ-เหยียบลูกมะนาว” เป็นการรำเพื่อประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ของนายโรงโนราหรือโนราใหญ่ โดยจะใช้รำเฉพาะในโอกาสที่มีการประชันโรงกับโนราคณะอื่น เท่านั้น เพื่อเป็นการทำคุณไสยโนราฝ่ายตรงข้าม และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่สมาชิกใน คณะของตน การรำดังกล่าวนี้ประกอบด้วย ๒ กระบวนรำ คือ กระบวนรำเขียนพราษ และ กระบวนรำเหยียบลูกมะนาว โดยนายโรงโนราหรือโนราใหญ่จะรำทั้งสองกระบวนต่อเนื่องเป็น ชุดเดียวกัน การรำจะเริ่มจากกระบวนรำเขียนพราษ โดยนายโรงโนราหรือโนราใหญ่จะรำใน ท่าทางต่าง ๆ ขณะถือไม้หวายเขียนพราษที่ผ่านการลงอักขระ คาถา อาคม ไว้ในมือ เมื่อได้จังหวะ ก็หยุดยืนใช้นิ้วชี้ไปทางโรงโนราฝ่ายตรงข้าม พร้อมบริกรรมคาถาแล้วมารำที่ตัวพราษ “เป็นลักษณะ เรียกจิตวิญญาณ” จากนั้นก็จะรำเข้าไปหาตัวพราษแล้วใช้ไม้หวายเขียนลงบนตัวพราษ ที่ หมอบโรง (หมอบไสยศาสตร์) วางไว้บนพื้นโรงแล้วท่องโรง ๑ รอบ (ดูหน้า 182) จากนั้นเริ่ม รำท่าใหม่ในลักษณะเช่นเดียวกัน และเขียนจนครบ ๓ ครั้ง สมมุติว่าฝ่ายตรงข้ามตาย จึงยืน สำรวมใจกล่าวคำปลงอนิจจัง (มังสุฤถ) ต่อจากนั้นก็เริ่มรำกระบวนเหยียบลูกมะนาวต่อไป

^๑ อุคค หนูทอง, โยธา. (สงขล: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖๐.

^๒ สัมภาษณ์ พร้อม จำรัส, นายโรงโนรา, ๕ สิงหาคม ๒๕๓๔.

^๓ คำพรีด หมายถึง บทกลอนที่แต่งไว้ก่อนล่วงหน้า

^๔ ตัวพราษ หมายถึง สิ่งที่สมมุติขึ้นเป็นตัวแทนโนราฝ่ายตรงกันข้าม ทำด้วยกระดาษ หรือใบตอง โดยเขียนเป็นรูปคนลงในกระดาษหรือใบตองนั้น แล้วลง ชื่อ วัน เดือน ปีเกิด ขาม เกิด หัวใจ ฯลฯ ของนายโรงโนราหรือผู้ที่ต้องการทำคุณไสยลงในรูปคนนั้น บริกรรมเรียกจิต วิญญาณมาผูกไว้กับรูปแล้วลงยันต์พระเคราะห์ ๓ ชั้น กำกับไว้อีกครั้งหนึ่ง ม้วนหรือพับแล้ว ใช้ด้ายสายสิญจน์มัดอย่างตราสัง

โดยหมอกบโรงวางลูกมะนาว ที่ได้เรียกจิตวิญญาณของโนราฝ่ายตรงข้ามเข้ามาถึงอยู่ แล้ววางลูกมะนาวที่ละผลให้นายโรงโนราหรือโนราใหญ่เหยียบนายโรงโนราหรือโนราใหญ่ก็จะร่ำท่าทางต่าง ๆ ตามขั้นตอนคล้ายกับร่ำเขียนพราษอีก และเมื่อได้จังหวะก็จะเหยียบลูกมะนาวให้แตกพร้อม กับบริการมคดาจนครบ ๓ ผล การร่ำเหยียบลูกมะนาวนี้ บางคณะอาจจะเหยียบเพียง ๒ ผล ส่วนอีกผลจะขว้างไปทางโรงโนราฝ่ายตรงข้าม เพื่อเป็นการส่งเวทมนตร์คาถาไปยังโนราฝ่ายตรงข้าม

ดังที่กล่าวมาแล้ว การร่ำของนายโรงโนราหรือโนราใหญ่ในการประชันโรง นอกจากร่ำเขียนพราษ-เหยียบลูกมะนาวแล้ว ยังประกอบด้วยการร่ำชุดอื่น ๆ อีกหลายชุด ซึ่งปัจจุบันแม้ว่าจะไม่มีการประชันโรงโนรา แต่ก็ยังคงมีการให้เห็นกันในโอกาสต่างๆ ซึ่งผิดกันกับการร่ำเขียนพราษ-เหยียบลูกมะนาว แม้ว่าจะเป็นชุดที่มีความสำคัญมาก แต่กลับถูกกลืนเลือน ขาดการสืบทอด ทำให้ปัจจุบันแทบจะหาชุดการร่ำดังกล่าวไม่ได้ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่า

- ผู้ดูโนราที่มีความนิยมในการร่ำโนราผู้หญิงมากกว่าโนราผู้ชาย ทำให้ผู้ชายไม่นิยมฝึกหัดโนรา.
- การจำกัดขอบเขตเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ร่ำ คือ ต้องเป็นควนนายโรงโนราหรือโนราใหญ่ที่ต้องผ่านการเข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดผูกผ้าใหญ่ ตามความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ

- ปัจจุบันมีสื่อที่ทันสมัยในการประชาสัมพันธ์คณะได้ดีกว่า จึงไม่มีความจำเป็นต้องประชันโรงกัน เพื่อเป็นการสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักของประชาชนเหมือนสมัยก่อน การร่ำเขียนพราษ-เหยียบลูกมะนาว จึงลดความสำคัญ

และที่สำคัญอย่างยิ่ง ต่อการคงอยู่ หรือการสูญหาย ของศิลปะการ ร่ำเขียนพราษ-เหยียบลูกมะนาวในอนาคต คือ นายโรงโนราหรือโนราใหญ่ที่ยังสามารถร่ำเขียนพราษ-เหยียบลูกมะนาวได้ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นนายโรงโนราที่อยู่ในวัยสูงอายุทั้งสิ้น

ดังนั้น ก่อนที่องค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการร่ำเขียนพราษ-เหยียบลูกมะนาว อันเป็นการร่ำชั้นสูงของนายโรงโนรา จะสูญหายไปพร้อมกับการเสียชีวิตของนายโรงโนราท่านนั้น ๆ ผู้วิจัยเป็นผู้หนึ่งที่มีความเกี่ยวข้อง ทั้งโดยตำแหน่งหน้าที่การงาน และความสนใจส่วนตัว ด้วยว่าเป็นผู้ที่ได้ผ่านการเข้ารับประกอบพิธีครอบเทริด ผูกผ้าใหญ่ ตามแบบพิธีกรรมโบราณเรียบร้อยแล้ว จึงตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะแขนงนี้ มีความต้องการที่จะศึกษาวิจัยถึงรูปแบบ กระบวนการ บทบาท และความเชื่อ ของการร่ำดังกล่าว จากท่านผู้รู้ท่านนั้น ๆ เพื่อคงไว้ซึ่งคุณค่า ความสมบูรณ์ของการร่ำเขียนพราษ-เหยียบลูกมะนาวในการประชันโรงโนราและได้ใช้องค์ความรู้ที่ถ่ายทอดเผยแพร่ อ้างอิงในการศึกษาในอนาคตสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษารูปแบบ และขั้นตอนกระบวนการรำเขียนพราศ-เหยียบลูกมะนาว
๒. ศึกษาบทบาท และความเชื่อของการรำเขียนพราศ-เหยียบลูกมะนาว

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ศึกษาถึงการรำประกอบพิธีไสยศาสตร์ของนายโรงโนราหรือโนราใหญ่ที่ปรากฏในการประชันโรง อันประกอบด้วย ๒ ชุดเท่านั้น คือ รำเขียนพราศและรำเหยียบลูกมะนาว
๒. ศึกษาจากนายโรงโนรา จำนวน ๕ ท่าน ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขต ๓ จังหวัด ภาคใต้ คือ นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง ซึ่งสาเหตุที่เลือกศึกษาใน ๓ จังหวัดนี้ ก็เพราะว่าเป็นจังหวัดที่มีการแสดงโนราแพร่หลาย นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน

๓. คุณสมบัติของนายโรงโนราที่เป็นวิทยากร ประกอบการศึกษาวิจัย มีดังนี้ คือ

- ๓.๑ เคยเป็นหัวหน้าคณะและมีคณะเป็นของตนเอง
- ๓.๒ ยังสามารถสาธิตการรำได้ด้วยตนเอง และหรือ มีลูกศิษย์รับถ่ายทอดไว้
- ๓.๓ เคยผ่านการประกอบพิธีครอบเทริด ผูกผ้าใหญ่ อย่างถูกต้อง
- ๓.๔ ต้องเป็นผู้มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป
- ๓.๕ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก และยอมรับกันโดยทั่วไปในชุมชนนั้น ๆ

วิทยากร ๕ ท่าน คือ

- | | |
|----------------------------------|------------|
| ๑. โนราพร้อม จำวัง | อายุ ๘๔ ปี |
| ๒. โนราเดือน ละอองแก้ว | อายุ ๗๖ ปี |
| ๓. โนรายก ชูบัว (ศิลปินแห่งชาติ) | อายุ ๗๕ ปี |
| ๔. โนราครั้น สวงนทอง | อายุ ๖๘ ปี |
| ๕. โนรากลิ่น พานูรัตน์ | อายุ ๖๓ ปี |

๔. ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย คือ ปี ๒๕๓๘-๒๕๔๐

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

๑. ไร่ประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ หมายถึง การรับของนายโรงโนราหรือโนราใหญ่ ที่นำเอาเวทมนตร์คาถา อาคม และการทำคุณไสยต่าง ๆ มาใช้เพื่อเป็นการตัดไม้ข่มนามโนรา ฝ่ายตรงข้ามหรือคู่แข่ง ในการประชันโรงหรือการแข่งขัน ซึ่งประกอบด้วย ไร่เขียนทราย และไร่เหยียบลูกมะนาว นี่เท่านั้น

๒. นายโรงโนราหรือโนราใหญ่ หมายถึง หัวหน้าคณะโนรา ที่มีหรือเคยมีคณะเป็นของตนเอง และต้องได้ผ่านพิธีกรรมทางด้านโนราอย่างถูกต้อง คือ ต้องเป็นผู้ที่ได้รับ การประกอบพิธีครอบ ผูกผ้าใหญ่อย่างถูกต้อง

ซึ่งสำหรับการเขียนบรรยายในงานวิจัยบางครั้งมีความจำเป็นต้องใช้เพียงคำว่า “นายโรงโนรา” หรือ “โนราใหญ่” ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้คงไว้ซึ่งการเรียก ตามที่ใช้เรียกกันในหมู่ ศิลปินโนรา

๓. การเรียกชื่องานวิจัยฉบับนี้ให้อ่านว่า “ไร่เขียนทรายเหยียบลูกมะนาว”

๔. การแสดง หมายถึง ภาพรวมของการนำเสนอผลงานของนาฎยศิลป์พื้นบ้านโนรา ใน ครั้งหนึ่ง ๆ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ อาทิ ผู้รำ ผู้แสดง ชุดการรำ ผู้ชม เป็นต้น

๕. การรำ หมายถึง การเรียกการรำรำชุดใดชุดหนึ่ง ซึ่งการรำแต่ละชุดอาจจะต้อง ประกอบไปด้วยกระบวนรำย่อย ๆ

๖. กระบวนรำ หมายถึง รายละเอียดของลักษณะการรำรำที่มีทำรำต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน ตั้งแต่ต้นจนจบของการรำในชุดนั้น ๆ

๗. ขั้นตอน หมายถึง ลำดับกิจกรรมการรำที่สื่อความหมายในลักษณะเดียวกัน ซึ่งจะจบ และมีความสมบูรณ์ในช่วงระยะหนึ่ง ๆ ของการรำ

๘. การรำอวตลิตา ทำรำ ความสามารถเฉพาะตัว หมายถึง การรำที่เป็นการแสดง ความสามารถด้านการรำของนายโรงโนราแต่ละคน ในลักษณะลีลาทำรำต่างๆ ตามบุคลิกลักษณะ ตามความถนัด ความสามารถที่เป็นรูปแบบของตนเอง

๙. การรำที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ หมายถึง การรำที่ผู้รำได้นำเวทมนตร์ คาถาอาคม มาบริกรรมประกอบควบคู่กันไปพร้อมกันในขณะรำ ในท่าใดท่าหนึ่งหรือขั้นตอนใด ขั้นตอนหนึ่ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. อนุรักษ์และสืบทอดการรำเชียนทราว-เหยียบลูกมะนาว ในการประชันโรง
๒. ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรำกับการใช้ไสยศาสตร์ ในการแสดง
๓. มีเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับการรำประกอบพิธีไสยศาสตร์ ของนายโรงโนราไว้ เป็นหลักฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาและรวบรวมเอกสาร

ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ได้แก่ หนังสือ เอกสารประกอบการสอน บทความที่เกี่ยวข้องกับการแสดงโนรา จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ หอสมุดศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด อาทิ นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง หอสมุดศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒. สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ขั้นตอน กระบวนการรำ บทบาท ความเชื่อและองค์ความรู้ จากบุคคลต่าง ๆ ที่มีความรู้ ความสามารถในด้านนี้ อาทิ

๒.๑ ศิลปิน คือ นายโรงโนราท่านต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียง มีความรู้ ความสามารถ เช่น โนราสวัสดิ์ ทราวชุม โนราหนูเคื่อน ฉิมมุสิก โนราพร้อม จำวัง โนราอง บุญต่อ โนราปุ่น เศรษฐศิษฐ์ โนราสวัสดิ์ ช่วยทูลชู โนรายก ชูบัว โนราเถื่อน ตะอองแก้ว โนราครั้น สงวนทอง โนรากลิ่น ทานูรัตน์ โนราน้อม คงเกลี้ยง โนราปิ่น สุขขาว (โนราสูห์หญิง) เป็นต้น

๒.๒ ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ลูกคู่ ผู้ชม และหมอกบโรง อาทิ หมอจวน จุติศัพท์ เป็นต้น

๒.๓ นักวิชาการ อาทิ รองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประหยัด เกษม รองศาสตราจารย์ฉัตรชัย สุกระกาญจน์ อาจารย์จิณ ฉิมพงษ์ เป็นต้น

๓. สังเกตและปฏิบัติจริง

สังเกตกระบวนการร่างของนายโรงโนรา แต่ละท่าน จากการสาธิต และจากเทป
วีดิทัศน์ จากนั้นจึงฝึกหัดปฏิบัติด้วยตนเอง

๔. นำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์

โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสาธิต และการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองมาจัด
แบ่งหมวดหมู่ วิเคราะห์ เปรียบเทียบลำดับขั้นตอนการร่างของนายโรงโนราทั้ง ๕ ท่านแล้ว สรุป

๕. นำเสนอผลงานการวิจัย โดยจัดแบ่งรายละเอียดของเนื้อหาเป็น ๗ บท คือ
บทที่ ๑ บทนำ บทที่ ๒ การแสดงโนราในสังคมภาคใต้ บทที่ ๓ องค์ประกอบ
ของการรำเชียนทราย-เหยียบลูกมะนาว บทที่ ๔ ความเชื่อที่ปรากฏในการรำเชียนทราย-เหยียบ
ลูกมะนาว บทที่ ๕ การรำเชียนทราย-เหยียบลูกมะนาว บทที่ ๖ เปรียบเทียบลำดับ
ขั้นตอนการรำเชียนทราย-เหยียบลูกมะนาว บทที่ ๗ บทสรุปและเสนอแนะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย